

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.014.5:[008:32]

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-90-1>**ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА:
СВІТОВА ТА ВІТЧИЗНЯНА АРТИКУЛЯЦІЯ ПРОБЛЕМИ**

Кругленко Людмила Володимирівна,
здобувач кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет
kruhlenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0596-6926

У статті розглянуто питання особливостей формування предметного поля вивчення педагогічного явища – полікультурної освіти у світовому та вітчизняному науковому дискурсі. Констатовано, що полікультурна освіта як педагогічне явище у вітчизняному культурно-політичному просторі пов'язане із «національним питанням», яке завжди мало державне значення. Наголошено, що формування ідей полікультурності в освіті викликано загостренням суспільних проблем, пов'язаних із необхідністю інтегрування представників різних етнічних груп до єдиного соціокультурного простору. На подолання зазначеної проблеми має бути спрямована полікультурна освіта, яка загалом забезпечує стабільний розвиток соціуму. На підставі звернення автора до напрацювань вітчизняних учених із проблеми полікультурності в освіті виявлено суттєву відмінність зарубіжного та вітчизняного напрямів вивчення проблеми. Акцентовано увагу на тому, що в світовому дискурсі полікультурна освіта представлена різноманітними концепціями, покликаними сприяти культурній адаптації людини, яка є носієм етнічної культури, до спільного простору в межах певного державного утворення. У вітчизняному варіанті полікультурна освіта – шлях інтегрування людини до світового культурного простору, тому значна увага вчених в освітньому ракурсі переважно прикута до питань мовної підготовки. Відзначено позитивні тенденції в розвитку вітчизняної полікультурної освіти, які спрямовані на широке розуміння полікультурності (виховання толерантності, подолання/запобігання дискримінаційних практик в освіті, сприяння всебічному розвитку людини з урахуванням культурних надбань етнічної групи, до якої вона себе відносить). Доведено, що наявні концепції мають свою національну специфіку, тож «запропоновані» світовою спільнотою варіанти розв'язання проблеми не можуть бути повністю експлікованими на вітчизняний ґрунт. Зроблено висновок про те, що українські вчені мають запропонувати «свій варіант» як полікультурності, так і полікультурної освіти, яка б відображала особливості державного розвитку України, її багатонаціонального складу, проте відображала б загальні тенденції європейського співтовариства у їхньому прагненні до соціокультурного діалогу.

Ключові слова: полікультурна освіта, вітчизняні дослідження, світовий досвід, педагогічне явище, наукові тенденції.

**MULTICULTURAL EDUCATION:
WORLD AND DOMESTIC ARTICULATION OF THE PROBLEM**

Kruhlenko Lyudmila Volodymyrivna,
Applicant at the Department of Pedagogy
Kryvyi Rih State Pedagogical University
kruhlenko@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0596-6926

The article considers the formation peculiarities of the subject field in studying the pedagogical phenomenon – multicultural education in the world and domestic scientific discourse. It is stated that multicultural education as a pedagogical phenomenon in the domestic cultural and political space is associated with the “national question”, which has always had state significance. It is emphasized that formation of multicultural ideas in education is caused by social problems aggravation related to the necessity of integration of different ethnic groups representatives into a single socio-cultural space. Multicultural education, which generally ensures the stable society development, should be aimed at overcoming the above-mentioned problem. Based on the author’s appeal to the domestic scientists works on multiculturalism in education problem, a significant difference between foreign and domestic directions of the problem studying is identified. It is emphasized

that in the world discourse multicultural education is represented by various concepts designed to promote the cultural adaptation of a person as a carrier of ethnic culture to a common space within a certain state formation. In the domestic version, multicultural education is a way of integrating people into the world cultural space, so much attention of scientists in the educational perspective is mainly focused on language training. Positive trends in domestic multicultural education development are aimed at broad understanding of multiculturalism (education of tolerance, overcoming/preventing discriminatory practices in education, promoting comprehensive human development, taking into account the cultural heritage of the ethnic group, to which it belongs) are noted. It is proved that the existing concepts have their own national specifics, so the “proposed” by the world community options for solving the problem cannot be fully explained on domestic soil. It is concluded that Ukrainian scholars should offer “their version” of both polycultural and multicultural education, which would reflect the peculiarities of Ukrainian state development, its multinational composition, and reflect the general trends of the European community in their interest for sociocultural dialogue.

Key words: *multicultural education, domestic studying, world experience, pedagogical phenomenon, scientific tendencies.*

Вступ

Розвиток української системи освіти відбувається в умовах значного впливу світових освітніх тенденцій, які актуалізують в освітньому просторі проблеми, що, на наш погляд, мають вітчизняні варіанти свого розв'язання в теоретичній та практичній площинах. До кола цих тенденцій відносимо наукові напрацювання в сфері інклюзивної освіти, ґендерного виховання, дуальної форми освіти та освіти полікультурної.

Можемо стверджувати, що полікультурна освіта як педагогічне явище у вітчизняному культурно-політичному просторі пов'язана із «національним питанням», яке завжди мало державне значення. Його «остаточне розв'язання» в радянські часи вважаємо умовним, оскільки воно лише створило ілюзію відсутності етнічних та культурних відмінностей, сприяло його певному загостренню в сучасних реаліях (що раз у раз демонструє політична маніпуляція «мовним питанням»). Утім освітні тенденції формуються внаслідок загострення тих чи тих суспільних проблем, на подолання яких (чи запобігання яким) має бути спрямована зокрема освіта, що загалом забезпечує стабільний розвиток соціуму.

Певним випробуванням «стійкості» полікультурності у сучасних умовах вважаємо введення карантинних заходів, які на певний час припинили культурне співробітництво між країнами, що на час загальмувало міграційні, а отже, й інтеграційні процеси. Проте економічні умови замість «культурної обсервації» призвели до пришвидшення протилежних процесів. Низка країн під час «виходу» з карантину оголосила про полегшення умов для натуралізації трудових мігрантів, тож процес їх інтегрування у нове культурне середовище буде більш стрімким. Що також, на нашу думку, актуалізує проблему полікультурності в освітній царині.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Звернення до сучасного наукового дискурсу переконує, що поглиблене вивчення зазначених питань відбувається переважно за рахунок певної інкорпорації світового досвіду, утім наступний етапи консолідації запозиченого досвіду із вітчизняними реаліями (зокрема, в педагогічній сфері) відбувається значно рідше, доказом чого вважаємо збереження власне іноземних найменувань. До того ж у визначеній сфері відсутній усталений тезаурус, наявні відмінності у дефініціях та наукових підходах. Зазначене ускладнює наукове розуміння проблеми, яке можливе за умов окреслення витоків проблеми, об'єктивних передумов її виникнення, чинників впливу на її існування/подолання та власне складників проблем. Наявні напрацювання вітчизняних учених щодо проблеми полікультурності в освіті, на нашу думку, потребують свого узагальнення задля встановлення найбільш продуктивних тенденцій, що мають бути враховані у процесі подальшої імплементації ідей полікультурності у вітчизняній освіті.

2. Методологія та методи

Передусім зазначимо, що питання між-етнічного існування національних спільнот, культурного толерування та освітньої недискримінації у світовій освітній думці має значні напрацювання, запозичення яких повинне відбуватися із позицій критичного аналізу. Власне, критичного аналізу та систематизації потребують здобутки вітчизняних учених. Тож методологію проведеного дослідження становить система методологічних принципів (об'єктивності, комплексності, розкриття суперечностей предмета, що вивчається, та ін.), підходів (культурологічного, аксіологічного) та відповідних методів (аналізу, синтезу, інтерпретації та узагальнення; історико-культурного, проблемного та прогностичного).

3. Результати та дискусії

Передусім зазначимо, що питання полікультурності в світовому освітньому дис-

курсі виникли як реакція на зміни в етнічному складі багатьох країн, що пов'язують із посиленням із другої половини ХХ ст. міграційних процесів. Інтеграція «нових» членів суспільства проходила складний шлях культурної адаптації: від культурної ізоляції, що призводила до маргіналізації етнічних груп, до повного злиття із традиційною культурою, тобто культурної мімікрії та втрати власної автентичності.

Із позиції сучасної соціально-політичної думки «мімікрія» як суспільне явище є захисним механізмом «приспосовування людини до певних соціальних умов або ситуацій» (Бобрук, 2013: 529). А. Бобрук стверджує, що прагнення до самозбереження змушує людину хитрувати, «вдягати маску-роль, яка схвально сприймається соціальним оточенням, але за своїми ціннісно-нормативними вимірами не відповідає внутрішній ціннісно-нормативній системі адаптанта або ж повністю суперечить їй. Проте ця маска-роль дозволяє її носіям досягти бажаного результату: вижити чи досягнути успіху в будь-якій сфері особистого та суспільного життя» (Бобрук, 2013: 530). Утім саме суперечливість загальноприйнятими культурними традиціями внутрішніх настанов людини, безумовно, гальмує її розвиток та вдосконалення, гальмує її внутрішню самореалізацію. За таких умов освіта стає механізмом культурної адаптації, тож зарубіжні науковці запропонували світу низку концепцій (етнічну, культурної депривації, мовну, радикалізму, генетичного детермінізму тощо), які у той чи той спосіб вплинули на розвиток освіти. Проте, як справедливо вказує Ю. Сідун, «більшість концепцій багатокультурної освіти ґрунтується на якомусь одному факторі». Науковець стверджує, що «для справжньої багатокультурної реформи освіти, очевидно, необхідно вироблення холістичної концепції полікультуралізму, що розглядає всі компоненти освіти разом» (Сідун, 2014: 161).

Вітчизняна освіта нині досить чутлива до світових тенденцій. Тож і полікультурність потрапила до вітчизняного наукового дискурсу як новітня освітня тенденція. Але ракурс її вивчення, на нашу думку, діаметрально протилежний. Якщо у світовому вимірі полікультурність в освіті – шлях подолання людиною культурних бар'єрів, які заважають її інтеграції у суспільство, в якому вона існує, то у вітчизняному варіанті полікультурна освіта – шлях до інтегрування до світового культурного простору. Тому у вітчизняному освітньому дискурсі останніх років щодо проблем полікультурності в освіті переважають наукові дослідження так би мовити «мовного» ракурсу

(Ф. Асанова «Підготовка майбутніх учителів філологічних дисциплін до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища»; Н. Базиляк «Мовні стратегії в полікультурному просторі»; В. Басанец, О. Хардикова, Н. Колотова «Полікультурне виховання слухачів ВНЗ на заняттях з іноземної мови»; І. Білецька «Полікультурний контекст професійно-педагогічної підготовки бакалаврів з іноземної мови в США»; М. Винарчик «Полікультурне виховання у контексті білінгвальної освіти»; О. Галай «Полікультурний аспект виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов» та ін.).

Без сумніву, мова є важливим компонентом у полікультурній освіті, проте, на наше переконання, лише компонентом, інструментом, освітнім засобом. Тож ми поділяємо думку Д. Попової, що «вже зараз система освіти має залучати до навчально-виховного процесу такі компоненти, які б актуалізували для учнів перспективи глобальних катастроф та їх першопричини, а також знайомили з передумовами та можливостями їх подолання. На жаль, не всі держави нині готові до продуктивного діалогу, тому у світі й існують етнічні та міждержавні конфлікти. Тож зараз людство, як ніколи, потребує такої освіти й виховання, яка б забезпечила усвідомлення важливості співпраці між народами» (Попова, 2013: 66). Тому надзвичайно актуальним у цьому напрямі є твердження І. Бахова, який серед проблем, що потребують свого розв'язання, називає: «виховання толерантності, різні прояви дискримінації в навчальному закладі і в суспільстві, вплив стереотипів і упреждень на ставлення людини до окремих етносів і культур, взаємозв'язок між успішністю учня та його соціальним походженням, школа і релігія, навчання людей з альтернативним розвитком» (Бахов, 2017: 5). Отже, полікультурна освіта, на наше переконання, має бути спрямована на подолання саме вказаних дослідниками бар'єрів.

Визначене обґрунтовує появу нового напрямку у вітчизняній освіті, яке нині претендує на освітню галузь, – «полікультурної педагогіки». На констатації цього факту наполягають С. Кірсанова та Т. Дем'яненко, коли стверджують: «Полікультурна педагогіка – молода наука, однак її актуальність очевидна, бо вона оцінена сьогодні як неодмінний інструмент виходу з кризи виховання і освіти, що сприяє гармонізації відносин представників різних цивілізацій і культур» (Дем'яненко, Кірсанова, 2016: 49).

З огляду на поліетнічне представництво України також перспективним вважа-

ємо прагнення щодо підготовки вчителів до роботи у полікультурному середовищі. Опитування, проведені дослідниками, переконують, що не всі викладачі схильні враховувати етнічну специфіку учнівських колективів. Ця позиція загалом видається правильною (оскільки визнається рівність та однаковість усіх учнів), проте саме ця позиція виявляється небезпечною. Тому повністю поділяємо точку зору на цю проблему С. Довбенко, яка вказує, що позиція «невизнання різноманіття» може означати, «що вчитель не визнає і не приймає культурні відмінності учнів. Своєю чергою учень може тлумачити таке ставлення до себе як ігнорування вчителем культурних відмінностей, як заперечення права школяра на свою ідентичність. Водночас свідоме чи несвідоме ігнорування вчителем культурних відмінностей учнів негативно позначається на результатах навчально-виховного процесу» (Довбенко, 2013: 17). Такий підхід, на нашу думку, є неприпустимим не лише у Карпатському регіоні, про який пише дослідниця, а взагалі у вітчизняному освітньому середовищі. Тож підготовка вчителя як такого, що враховує етнічну специфіку учнів, зважає на їхні культурні традиції, проте не допускає переваги представників того чи іншого етносу над іншими, сприятиме соціально-культурній ідентифікації кожного учня та учениці як рівних серед рівних.

Крім позитивних тенденцій у розв'язанні проблеми полікультурної освіти, варто відзначити наявність тенденцій, які вважаємо суперечливими. Серед них – ототожнення понять «полікультурна освіта» та «міжкультурна освіта». Такий підхід, до речі, демонструють С. Кірсанова та Т. Дем'яненко, розглядаючи питання полікультурного складника у педагогічній культурі викладачів закладів вищої освіти (Дем'яненко, Кірсанова, 2016), що відбивається на тлумаченні авторами понять «полікультурна компетентність» та «міжкультурна компетентність/компетенція». Суперечливою вважаємо і тенденцію щодо розуміння полікультурної освіти як такої, що «передбачає стирання національних відмінностей між етносами» (Дем'яненко, Кірсанова, 2016), оскільки вважаємо, що етнічні особливості та культурна специфіка у межах полікультурної освіти потребують визнання своєї неповторності, тобто лише сприятимуть підкресленню етнічної визначеності людини у полікультурному різноманітті. Тобто, слідом за більшістю дослідників, оцінюємо полікультурну освіту як шлях до збереження етнічної ідентичності в умовах багатонаціональності.

Висновки

Світові надбання у сфері полікультурності переконують у тому, що кожна країна намагається вирішити проблему відповідно до особливостей власного розвитку та наявності певних (зокрема, освітніх) ресурсів. Наявні нині «моделі полікультурності» мають свою національну специфіку, тож «запропоновані» світовою спільнотою національні варіанти розв'язання проблеми не можуть бути повністю експлікованими на вітчизняний ґрунт. Переконані, що українські вчені мають створити свою модель як полікультурності, так і полікультурної освіти, яка б відображала особливості державного розвитку України, її багатонаціонального складу, проте підкреслювала би загальні тенденції європейського співтовариства у їхньому прагненні до соціокультурного діалогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахов І.С. Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина XX – початок XXI ст.) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 624 с
2. Бобрук А.М. Політична мімікрія: визначення сутності в сучасному науковому дискурсі. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 61. С. 526–531.
3. Дем'яненко Т.А., Кірсанова С.С. Полікультурна освіта як частина педагогічної культури викладачів вищих навчальних закладів. *Pedagogika. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 200-ліття Варшавського університету (м. Варшава, 29–30 вересня, 2016). Варшава, 2016. С. 47–51.
4. Довбенко С. Полікультурні основи підготовки майбутнього педагога до роботи в сільській школі Карпатського регіону. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 46. С. 12–19.
5. Сідун Л. Основні концепції полікультурної освіти в США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 160–162.
6. Попова Д.А. Проблема полікультурної освіти у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2013. № 1 (9). С. 64–75.

REFERENCES

1. Bakhov, I.S. (2017). *Tendentsii rozvytku polikulturnoi osvity u profesiinii pidhotovtsi fakhivtsiv Kanady i SShA (druha polovyna XX – pochatok XXI st.)* [Multicultural education development trends in specialists training of Canada and the United States (the second half of the XX – early XXI century)]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bobruk, A.M. (2013). *Politychna mimikriia: vyznachennia sutnosti v suchasnomu naukovomu dyskursi* [Political mimicry: defining the essence in modern scientific discourse]. [in Ukrainian].
3. Demianenko, T.A., Kirsanova, S.S. (2016). *Polikulturna osvita yak chastyna pedahohichnoi kultury*

vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Multicultural education as a part of pedagogical culture of teachers of higher education institutions]. [in Ukrainian].

4. Dovbenko, S. (2013). *Polikulturni osnovy pidhovtovky maibutnoho pedahoha do roboty v silskii shkoli Karpatskoho rehionu [Multicultural bases of future teacher training for practicing at rural school of the Carpathian region]. [in Ukrainian].*

5. Sidun, L. (2014). *Osnovni kontseptsii polikulturnoi osvity v SShA [Basic concepts of multicultural education in the United States]. [in Ukrainian].*

6. Popova, D.A. (2013). *Problema polikulturnoi osvity u viitchyzniani pedahohichnii teorii ta praktytsi [The problem of multicultural education in domestic pedagogical theory and practice]. [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 05.08.2020.

The article was received 5 August 2020.